

УДК 316.7:37.017

DOI: 10.24144/2524-0609.2019.44.98-101

Лещук Галина Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

h.v.leshchuk@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0017-9464>

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ФАКТОРА СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІТЬ

Анотація. У статті розкрито сутність соціокультурної діяльності як фактора соціально-виховного впливу на особистість у процесі соціалізації. Методами дослідження є: аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, метод синтезу й узагальнення. Проаналізовано підходи різних науковців (А. Жарков, Н. Кочубей, М. Ярошенко та інших) до розуміння поняття «соціокультурна діяльність». Зазначено, що соціокультурну діяльність можна розглядати як систему форм, засобів і методів, що регулюють процеси соціального становлення людини, а також як самостійну підсистему суспільних систем соціальної підготовки, соціального виховання та освіти. Охарактеризовано базові принципи соціокультурної діяльності. Розкрито змістові особливості соціокультурної діяльності за напрямками. Зроблено висновок, що соціокультурна діяльність, за своєю сутністю, є виховною діяльністю, носить людинотворчий характер, оскільки зорієнтована на людину, на розкриття закладеного в ній духовного та творчого потенціалу, виступає важливим фактором соціально-виховного впливу на особистість.

Ключові слова: соціокультурна діяльність; соціальне виховання; соціалізація; виховний потенціал соціокультурної діяльності.

Вступ. У науковій теорії та практиці очевидною є тенденція до розширення переліку інститутів соціалізації особистості та використання їхнього потенціалу для реалізації завдань соціального виховання. Сучасна молодь формується у соціальному середовищі під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників, до яких відносимо й соціокультурні інститути.

Соціокультурна діяльність представляє собою педагогічну систему, нерозривно пов'язану з іншими сферами людської діяльності, яка відіграє активну роль у формуванні суспільних цінностей, установок, норм поведінки. У рамках цієї системи соціокультурна діяльність розглядається як педагогічно цілеспрямована, націлена на формування та розвиток особистості. Освітні реформи, суспільні трансформації сприяють розширенню сфери продуктивної творчої діяльності, проникненню творчого начала у всі соціальної активності людини. Соціально-культурна діяльність є інститутом соціалізації дитини, тобто долучення її до життя у суспільстві у ролі повноправного члена. У даному контексті соціокультурну діяльність можна розглядати як систему форм, засобів і методів, що регулюють процеси соціального становлення людини, а також як самостійну підсистему суспільних систем соціальної підготовки, соціального виховання та освіти. При такому підході незаперечним є виховне значення соціокультурної діяльності як фактора соціалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова теорія має у своєму доробку достатню кількість напрацювань, що стосуються розробки концептуальних засад діяльності у сфері культурного дозвілля. Значна частина наукових досліджень спрямована на диференціацію понять «дозвілля», «вільний час», «культурно-дозвіллева діяльність» (Н. Бабенко, Ю. Біла, О. Карпунін, В. Лісовський, О. Семашко, Л. Коган, В. Піча, О. Погорілий, Н. Цимбалюк, Г. Щерба, Р. Яремкевич), визнаючи при цьому їх видову спорідненість. Зокрема, В. Піча зазначає, що вільний час може вважатися складовою соціального часу, звільненою від виробничих та побутових справ, яка охоплює сферу вільної діяльності людини. Дозвілля – сукупність видів діяльності, призначених

для задоволення фізичних, духовних та соціальних потреб людей у вільний час (Соціологія культури, 2000). Н. Бабенко підкреслює, що культурно-дозвіллева діяльність дітей і дорослих – це діяльність, яка створює культурно-дозвіллеве середовище, в якому гармонійно інтегрується творчість, відпочинок, свято, відбувається самореалізація особистості, яка сприяє вільному творчому засвоєнню культурних цінностей, розвитку особистості, і, завдяки цьому – розвитку суспільства взагалі (Н. Бабенко, 2008). Організаційні засади дозвіллевої діяльності ґрунтовно розроблено у працях В.Й. Бочелюк та В.В. Бочелюк, А. Воловика. Чимало науковців зацентровують увагу на необхідності використання виховного потенціалу дозвіллевої сфери життєдіяльності особистості, як однієї з найбільш значущих, особливо на ранньому етапі розвитку особистості (А. Жарков, М. Максимовська, М. Ярошенко). Сутність, завдання, функції соціокультурної діяльності розкривають у своїх наукових працях Н. Ашаренкова, Т. Кисельова, Н. Кочубей, І. Петрова. Значення соціокультурної діяльності як фактора соціалізації та соціального виховання підкреслюють у своїх дослідженнях А. Аронов, Н. Бабенко, Є. Литовкін, Г. Мельничук, О. Мудрик, Т. Спіріна та інші. Попри це ще бракує ґрунтовних досліджень, які б розкривали виховний потенціал соціокультурної як фактора соціалізації та соціального виховання дітей та молоді.

Мета статті – розкрити сутність соціокультурної діяльності як фактора соціально-виховного впливу на особистість у процесі соціалізації.

Для досягнення поставленої мети використовувались такі **методи дослідження:** аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, метод синтезу й узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Знання генези і проблем становлення і розвитку соціокультурної діяльності передбачає вивчення комплексу загальних закономірностей динаміки функціонування суспільства і його підсистем. Соціокультурна діяльність включає вивчення системи створених і використовуваних людьми знань, ідей, уявлень, цінностей, предметів, що несуть смислові навантаження різних понять, що регулюють міжособистісні відносини

особистості в соціумі та взаємодію суспільства з особистістю. Це передбачає розвиток наукового знання і вивчення практичного стану соціокультурної діяльності, яка постає як спеціалізована сфера суспільної практики, із власними соціальними та виховними цілями (Жарков, 2013).

Відсутність уніфікованого підходу до тлумачення соціокультурної діяльності у науковій теорії та практиці є наслідком того, що воно актуалізоване водночас у різних галузях науково-теоретичної та освітньої діяльності. Внаслідок цього утворюються різні смисли цього поняття, у яких віддзеркалюється спрямованість науково-дослідницької уваги різних авторів (Щербина-Яковлева, 2017).

Сучасна теорія соціокультурної діяльності розглядає процес виховного впливу середовища на індивіда комплексно, узагальнюючи знання різних наук про людину і культуру. Соціокультурна діяльність, яка сформувалась на ідеях гуманізму культурно-освітньої та культурно-дозвільної діяльності, в філософському контексті розвивається за законами діалектики: перериваного і безперервного процесу, загального, особливого й одиничного, змісту і форми, різноманітних типів культур (Жарков, 2013).

Ще Л. Виготський розкрив траєкторію соціалізації особистості через категорію соціальної взаємодії (Виготський, 1983). Соціокультурне середовище при цьому представлялось як інтерсуб'єктивна реальність, тобто реальність, яка оцінюється людьми через власне відношення до неї. Такий підхід властивий не лише періоду дитинства, як найбільш сенситивного у процесі соціалізації, але поширюється на всі вікові етапи розвитку індивіда. За таких умов неможливо розглядати вплив соціокультурного середовища поза виховним контекстом, спрямованим на розвиток особистості як пріоритетну мету. Середовище стає розвивальним лише за умови його наповнення різноманітними формами культурної діяльності та високим ціннісно-смісловим змістом.

На думку Н. Кочубей, соціокультурна діяльність – це певна система дій, що відображає функції та цілі державної політики в галузі культури та дозвілля, визначає шляхи, методи та засоби їх реалізації, являє собою керований суспільством і його соціальними інститутами процес залучення людини до культури й активного включення самої людини в цей процес. Дослідниця стверджує, що саме поняття «соціокультурна діяльність» включає два аспекти: культурний і соціальний, що дозволяє розглядати цю категорію на стику двох явищ суспільного життя – культури та соціальної роботи/соціальної педагогіки (Кочубей, 2015). Відповідно, соціокультурна діяльність здійснюється в межах соціально-культурної сфери суспільства, яка, у свою чергу, є компонентою соціальної сфери, що нарівні з економічною, політичною, духовною забезпечує розвиток суспільства.

Акцентуючи увагу на виховному потенціалі соціокультурної діяльності як особливого виду педагогічної діяльності, М. Ярошенко пропонує наступне визначення: «соціально-культурна діяльність має розглядатись як сукупність педагогічних технологій, які забезпечують перетворення культурних цінностей в регулятор соціальної взаємодії, а також технологічно визначають соціалізаційні виховні процеси» (Ярошенко, 2007).

Соціокультурна діяльність базується на базових принципах:

– принцип культуровідповідності, сформульований А. Дістервегом, передбачає врахування при реалізації виховної функції соціокультурної діяльності загальнолюдських та національно-культурних цін-

ностей. Головною метою реалізації цього принципу є залучення індивіда до різних форм культурного життя та діяльності. Основні соціально-педагогічні завдання: формування побутової, фізичної, сексуальної, інтелектуальної, політичної, правової, духовної культури. Реалізація принципу культуровідповідності спирається на наступні правила: системний (цілісний) підхід до культурного розвитку і освоєння культури; творчість у процесі культурного розвитку;

- принцип гуманізму передбачає дотримання наступних правил: гуманне ставлення до людини, визнання її прав, допомога уразливим категоріям населення;
- принцип природовідповідності, сформульований Я.А. Коменським, передбачає дотримання наступних правил: врахування вікових, статевих, психофізичних особливостей індивіда; опора на позитивне начало, розвиток ініціативи і самостійності індивіда;
- принцип пріоритету загальнолюдських інтересів у процесі освоєння духовних і моральних цінностей;
- принцип всеохоплюючої культуротворчості, самоорганізації, самоствердження особистості;
- принцип гуманізації змісту соціокультурної діяльності та її виховного потенціалу, їх підпорядкування інтересам, потребам і установкам особистості;
- принцип діалектичної єдності та наступності культурно-історичного, соціально-педагогічного та національно-етнічного досвіду, традицій та інновацій;
- принцип суспільно-державного співуправління соціокультурною діяльністю, забезпечення децентралізації та суверенності регіональної політики в соціокультурній сфері.

Аналізуючи провідні риси соціокультурної діяльності, більшість дослідників (Б. Єрасов, Т. Кисельов, Ю. Красильников, Л. Михайлова, Б. Титов) виокремлюють її гуманістичний, культурологічний і розвивальний характер, оскільки вона ґрунтується на культурних аспектах життєдіяльності. Сама по собі соціальна діяльність без культурного підґрунтя за своїм характером може бути як прогресивною, так і регресивною, творчою або руйнівною. Саме тому можна виокремити дві групи її ціннісних характеристик: позитивну (спрямовану на соціально значимі та особистісно розвивальні цілі) й негативну (що завдає шкоду індивіду, культурі та суспільству) (Спіріна, 2005).

За змістовою ознакою соціокультурна діяльність здійснюється за певними напрямками (Опарин, 2016):

1. Моральний розвиток особистості, спрямований на засвоєння морально-етичних норм, прийнятих в суспільстві, і вироблення власних морально-етичних норм відповідно до суспільних цінностей.
2. Формування правової культури суспільства й особистості, що включає правове просвітництво та освіту, формування відповідального ставлення людей до законодавства, формування адекватних поведінкових установок.
3. Формування політичної культури суспільства й особистості. Політична культура особистості (за І. Гердером) характеризується знаннями, ціннісними уявленнями і діяльністю людини як учасника політичних процесів.
4. Природничий напрямок включає інформування людей з питань переважно прикладного характеру і спрямований на задоволення потреб у знаннях, необхідних для застосування в повсякденному житті.
5. Гуманітарно-науковий напрямок сприяє духо-

вному розвитку, гуманізації, соціалізації й адаптації людини, здійснюється через освоєння гуманітарних знань і гуманістичних ідей, становить основу культурного розвитку.

6. Художній розвиток суспільства й особистості передбачає свободу творчості та різноманіття форм художнього самовираження.

7. Естетичний розвиток суспільства й особистості. Саме у естетичній культурі виражається духовний розвиток суспільства й людини. Естетична культура гармонізує, заспокоює людину, приводить її духовний світ у рівновагу.

8. Екологічний і валеологічний розвиток суспільства й особистості. Екологічна культура впливає на навколишнє середовище, сприяє розвитку людини як виду. Основними ознаками валеологічної культури особистості є: відсутність шкідливих звичок; сформованість здоров'язберігаючих та здоров'язміцнюючих стратегій поведінки. Формування здорового способу життя є одним з пріоритетних напрямків сучасної соціокультурної діяльності.

9. Соціально-культурний розвиток людини. Культура передається з покоління в покоління в процесі соціалізації, яка, в свою чергу, полягає в засвоєнні індивідом системи знань, норм цінностей, що дозволяє йому ставати особистістю, здатною функціонувати в суспільстві. Соціалізація передбачає активну участь самої людини в освоєнні культури людських відносин, у формуванні соціальних норм, ролей і функцій, набуття умінь і навичок, необхідних для їх успішної реалізації. Соціально-культурний розвиток є основою багатогранного процесу засвоєння людиною досвіду суспільного життя і суспільних відносин.

На основі вищезазначеного можна узагальнити,

що соціокультурна діяльність являє собою якісно новий рівень використання людиною своїх здібностей і можливостей, що виявляються у створенні культурних цінностей і спрямовуються на особистісний розвиток індивіда через засвоєння ним певної системи знань, норм, зразків і цінностей. Це та діяльність, що забезпечує стійку рівновагу між суспільним і культурним, оскільки культурне відставання від постійних соціальних змін призводить до дезорганізації життєдіяльності, особливо у молодіжному середовищі (Спіріна, 2005).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Можемо стверджувати, що соціокультурна діяльність, за своєю сутністю, є виховною діяльністю; вона носить людинотворчий характер, оскільки зорієнтована на людину, на розкриття закладеного в ній духовного та творчого потенціалу. У процесі цієї діяльності цілеспрямовано змінюються соціальні та культурні відносини та зв'язки між людьми, між людьми й оточуючою дійсністю. Зважаючи на недостатню ефективну діяльність традиційних інститутів у напрямку підтримки соціалізації та реалізації завдань соціального виховання, цілком доречним є пошук нових суб'єктів виховного впливу на дітей та молодь, одним із яких і є соціокультурна діяльність. В умовах ускладнення соціальної взаємодії потрібне активне спрямування зусиль всієї громадськості на вивчення різноманітних виховних впливів на молодь, залучення її до соціокультурної діяльності, нейтралізацію негативного впливу соціальних чинників та явищ; створення сприятливих умов, за яких вплив соціокультурного середовища сприятиме особистісному зростанню та розкриттю внутрішнього потенціалу людини.

Список використаної літератури

- Бабенко Н.Б. Вплив соціально-культурної сфери на соціалізацію особистості. *Культура і сучасність*. 2008. № 1. С.141–147.
- Выготский Л.С. Собрание сочинений: в 6 т. 3. *Проблемы развития психики* / Под ред. А.М. Матюшкина. Москва: Педагогика, 1983. 368 с.
- Жарков А.Д. Социально-культурная деятельность в воспитании современной молодежи. *Вестник Московского государственного университета культуры и искусств*. 2013. № 2 (52). С.108–111.
- Кочубей Н.В. *Соціокультурна діяльність*: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2015. 122 с.
- Опарин Г.А. Педагогика социально-культурной деятельности в сфере досуга. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2016. Т. 15. С. 1076–1080.
- Соціологія культури: навч. посібник / О.М. Семашко, В.М. Піча, О.І. Погорілий та ін.; за ред. О.М. Семашка, В.В. Пічі. Київ: Каравела, Львів: Новий світ, 2000, 2002. 334 с.
- Спіріна Т. Соціокультурна діяльність, як засіб формування життєвих цінностей молоді у вільний від навчання час. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. 2005. Вип. 11. С. 138–145.
- Щербина-Яковлева О. Поняття соціокультурної діяльності: філософські та культурологічні виміри. *Світосгляд Філософія. Релігія*. 2017. Вип. 12. С. 71–78.
- Ярошенко Н.Н. *История и методология теории социально-культурной деятельности*: учебник. Москва: МГУКИ, 2007. 360 с.

References

- Babenko, N.B. (2008). Vplyv sotsialno-kulturnoi sfery na sotsializatsiiu osobystosti [The impact of socio-cultural sphere on the socialization of the individual]. *Kultura i suchasnist*, 1, 141–147. [in Ukrainian].
- Kochubei, N.V. (2015). *Sotsiokulturna diialnist* [Social-cultural activity]. Sumy: Universytetska knyha. [in Ukrainian].
- Oparyn, H.A. (2016). Pedahohyka sotsyalno-kulturnoi deiatelnosti v sfere dosuha [Pedagogy of social and cultural activities in the field of leisure]. *Nauchno-metodycheskyi elektronnyi zhurnal «Kontsept»*, 15, 1076–1080. [in Russian].
- Semashko, O.M. (Ed.) (2000, 2002) *Sotsiologiia kultury* [Sociology of culture]. Kyiv: Karavela, Lviv: Novyi svit. [in Ukrainian].
- Shcherbyna-Iakovleva, O. (2017). Poniattia sotsiokulturnoi diialnosti: filosofski ta kulturolohichni vymiry [Understand the sociocultural and cultural nature: phylosofs and cultural studies]. *Svitohliad. Filosofiia. Relihiia*, 12, 71–78. [in Ukrainian].
- Spirina, T. (2005). Sotsiokulturna diialnist, yak zasib formuvannia zhyttievyykh tsinnosti molodi u vilnyi vid navchannia chas [Socio-cultural activity, which was formed for the young people of young people in high school]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Pedahohyka*, 11, 138–145. [in Ukrainian].
- Vyhotskiy, L.S. (1983). *Problemy razvitiya psikhiki* [Problems of the development of the psyche]. Moskva: Pedahohyka. [in Russian].
- Yaroshenko, N.N. (2007). *Ystoriya y metodolohiya teorii sotsyalno-kulturnoi deiatelnosti*. Moskva: MHUKY. [in Russian].
- Zharkov, A.D. (2013). Sotsyalno-kulturnaia deiatelnost v vospytanyu sovremennoi molodezhy [Social and cultural activities in the education of modern youth]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo unyversyteta kultury i iskusstv*, 2 (52), 108–111. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 11.04.2019 р.
Стаття прийнята до друку 17.04.2019 р.

Лещук Галина

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра социальной педагогики и социальной работы
Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, г.Тернополь,
Украина

ОСОБЕННОСТИ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ФАКТОРА СОЦИАЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ЛИЧНОСТЬ

Аннотация. В статье раскрыта сущность социокультурной деятельности как фактора социально-воспитательного воздействия на личность в процессе социализации. Методами исследования являются: анализ психолого-педагогической литературы по проблеме исследования, метод синтеза и обобщения. Проанализированы подходы различных ученых (А. Жарков, Н. Кочубей, М. Ярошенко и других) к пониманию понятия «социокультурная деятельность». Отмечено, что социокультурную деятельность можно рассматривать как систему форм, средств и методов, регулирующих процессы социального становления человека, а также как самостоятельную подсистему общественных систем социальной подготовки, социального воспитания и образования. Охарактеризованы базовые принципы социокультурной деятельности. Раскрыты особенности содержания социокультурной деятельности по ее направлениям. Сделан вывод, что социокультурная деятельность, по своей сути, является воспитательной деятельностью, носит человекотворческий характер, поскольку ориентирована на человека, на раскрытие заложенного в нем духовного и творческого потенциала, выступает важным фактором социально-воспитательного воздействия на личность.

Ключевые слова: социокультурная деятельность; социальное воспитание; социализация; воспитательный потенциал социокультурной деятельности.

Leshchuk Halyna

Candidate of pedagogical sciences, Ph.D., Assistant Professor
Department of Social Pedagogy and Social Work
Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk
Ternopil, Ukraine

FEATURES OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITY AS A FACTOR OF SOCIAL-EDUCATIONAL INFLUENCE ON PERSONALITY

Abstract. The article reveals the essence of socio-cultural activity as a factor of social and educational influence on the personality in the process of socialization. Research methods used: analysis of psychological and pedagogical literature on the research problem; synthesis; generalisation. The socio-cultural activity is considered as a system of forms, means and methods governing the processes of social formation of human, as well as an independent subsystem of social systems of social preparation, social education and education. The modern theory of socio-cultural activity considers the process of educational influence of the environment on the individual complex, summarizing the knowledge of various sciences about humanity and culture. The basic principles of socio-cultural activity are characterized: the principle of cultural conformity, the principle of humanism; principle of nature correspondence; the principle of priority of universal human interests in the process of mastering spiritual and moral values; the principle of comprehensive cultural development, self-organization, self-affirmation of the individual; the principle of humanization of the content of socio-cultural activities and their educational potential, their submission to the interests, needs and attitudes of the individual; the principle of dialectical unity and continuity of cultural-historical, social-pedagogical and national-ethnic experience, traditions and innovations; the principle of socio-state co-management of socio-cultural activities, ensuring decentralization and sovereignty of regional policy in the socio-cultural sphere. The content peculiarities of socio-cultural activity are revealed. It is concluded that socio-cultural activity, in its essence, is an educational activity, has a human-like character, since human-oriented, the disclosure of the spiritual and creative potential embodied in it, acts as an important factor in the socio-educational impact on the person.

Key words: sociocultural activity; social education; socialisation; educational potential of sociocultural activity.